

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 4 (47)

Заснований в 1996 році

Рівне – 2012

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 4 (47). — Рівне: РДГУ, 2012. — 242 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем підготовки педагогічних кадрів для дошкільної освіти за матеріалами доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів для дошкільної освіти», проведеної Рівненським державним гуманітарним університетом спільно з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Педагогічним університетом імені комісії народної освіти (Краків, Польща), Інститутом психології імені Л. С. Віготського Російського державного гуманітарного університету (Москва, Росія), Білоруським педагогічним університетом імені Максима Танка (Мінськ, Білорусь), Бельцьким державним педагогічним університетом імені Алеко Руссо (Бельці, Молдова), факультетом дошкільного виховання та освіти дорослих Дебреценського університету (Гайдубесермень, Угорщина), Кременецьким обласним гуманітарно-педагогічним інститутом імені Тараса Шевченка.

Матеріали можуть бути корисними для науковців, працівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний редактор) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Безкоровайна Ольга Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Руденко Володимир Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський інститут слов'янознавства Київського славістичного університету);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 31.08.2012 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додатки до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8 і від 30.03.2011 р. № 1 – 05/3).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 09 — 06.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2012

розвитку будь-якого виду дитячої діяльності оцінюється двома найважливішими характеристиками: перша – це ступінь оволодіння діяльністю, другою характеристикою є рівень освоєння операційно-технічного боку діяльності, тобто оволодіння необхідними навичками. Крім виявлення досягнень дитини через аналіз освоєння нею конкретної діяльності необхідно знайти такі характеристики розвитку, у яких відбиваються найбільш істотні особистісні якості, перш за все, це розвиток рухової сфери, особливо з оволодіння руховими навичками. Рівень такого оволодіння надзвичайно показовий для оцінки загального розвитку дитини. Найбільш об'ємним, інформативним і складним показником є розумовий розвиток. Під розумовим розвитком у широкому значенні цього поняття розуміється рівень розвитку основних пізнавальних процесів: сприйняття, пам'яті, мислення, уваги й уваги як з точки зору змісту. Крім рівня розвитку пізнавальних процесів у характеристику рівня розумового розвитку дітей включають розвиток мови – це сформованість видів мови (монологічна, діалогічна, усна, письмова), ступінь її розгорнення і зв'язаності, використання різних засобів мовної діяльності тощо. Для характеристики мовного розвитку дитини найбільш інформативними є такі показники освоєння мовної культури, як рівень оволодіння фонетикою (фонетичний слух і звуковимова), лексикою (багатство словника) і граматику (правильність мови). Ці показники присутні в усіх видах мови і можуть по-різному виявлятися залежно від віку дитини і задачі, що стоїть перед нею.

Найважливішою сферою, що характеризує рівень готовності дитини, є соціальний розвиток, тобто ті якісні зміни, від яких залежить можливість жити в суспільстві, взаємодіяти з іншими людьми, дітьми і дорослими. Соціальний розвиток, насамперед, характеризується рівнем освоєння дітьми різних норм і правил поведінки.

Висновки. Ми дійшли висновків, що організацію передшкільної освіти можна розглядати у двох аспектах: у вузькому розумінні (як підготовка до школи) й у широкому (як підготовка до соціального життя). Це дає підстави вважати, що сутність передшкільної освіти полягає у формуванні творчої особистості дитини через набуття нею соціальної і життєвої компетентності, як інтегрованого результату дошкільної освіти.

Отже, наступність у передшкільній освіті, виступаючи основною умовою переходу дитини від дошкільного навчального закладу до початкової школи, забезпечує неперервність освітнього простору дошкільників і молодших школярів, сприяє цілісному особистісному творчому розвитку кожної дитини, створює середовище для повної соціальної й особистісної життєдіяльності дитини, її творчого розвитку, навчання, виховання, реалізації пізнавальних потреб упродовж дошкільного дитинства і планового переходу до вищих освітніх ступенів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш – К. : Вища школа, 2007. – 542 с.
2. Закон України «Про освіту». – К. : Генеза, 1996. – 36 с.
3. Наступність у навчально-виховній роботі дитячого садка-школи / Упор. З. Н. Борисова. – К. : Рад. школа, 1985. – 142 с.

Резюме. В статті автор дає определение поняття «преемственность», очерчивает понятие готовности к обучению детей дошкольного возраста, роль преемственности в организации дошкольного образования, рассматривает готовность к обучению в школе в социальном, психологическом, физическом, интеллектуальном плане.

Ключевые слова: преемственность, преемственность и обучение, готовность к обучению, дошкольное образование.

The summary. The author gives a definition of the succession, outlines the concept of readiness for teaching children of preschool age, the role of the succession in the organization of preschool education, examines the readiness for school socially, psychologically, physically, intellectually.

Key words: the succession, the succession and training, readiness to teaching, pre-school education.

Одержано редакцією 19.06.2012 р.

УДК: 37.015.3

О. А. КОЗЛЮК

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ДИТИНСТВА

Резюме. У статті розглядаються особливості інтегрованого підходу до феномену дитинства. Розкрито основні положення філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної концепцій дитинства.

Ключові слова: інтегрований підхід, дитинство, концепція, феномен.

Постановка проблеми. Процеси демократизації і гуманізації в сучасному суспільстві вимагають переоцінки поглядів і усталених стереотипів на дитину і дитинство як феномен людського життя. Нині в усьому світі визнається той факт, що дитинство – найважливіший період життя людини, який має самостійну цінність. Однак дитинство, його специфічні особливості до цього часу належним чином не вивчені, відсутній цілісний комплексний підхід до дитинства як феномена, як соціально-педагогічного явища.

Проблеми дитинства привертають особливу увагу науковців різних наук, що свідчить про багатогранність і багатоаспектність феномену дитинства. Сучасне дитинство розглядається як самоцінний час

життя людини і є фізіологічним, психологічним, педагогічним і складним соціокультурним явищем, яке має історичне походження і культуру. Тому дослідження, присвячені вивченню феномена дитинства пов'язані з етнографією, педагогікою, психологією, історією, соціологією, культурологією, антропологією та іншими науками. Нині існує і спеціальна галузь етнографії – етнографія дитинства, яка вивчає саме походження і розвиток явища дитинства в історії та культурі. Однак, незважаючи на численні дослідження у цій галузі, дитинство є одним із складних феноменів психолого-педагогічної науки. На думку В.Кудрявцева, виникнення феномена дитинства в культурі, з одного боку, є природно-історичним процесом, такого, як становлення суспільних формацій в історії цивілізації. З іншого боку, виокремлення дитинства як особливої і самобутньої епохи розвитку людини в онтогенезі є результатом творчості сукупного, родового людського суб'єкта, тобто дитинство – творіння.

Аналіз досліджень. Проблеми дитинства присвячено чимало досліджень. Зокрема, до проблем дитинства звертались у своїх працях філософи Арістотель, Платон, Демокріт, Е. Роттердамський, М. Монтень, Ф. Бекон, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Г. Гегель, Г. Сковорода, Л. Толстой та ін. Однак аналіз феномену дитинства в їхніх працях був представлений досить фрагментарно. Нині філософське осмислення феномену дитинства набуває особливої актуальності в контексті кризового стану сучасної дійсності і пов'язане з працями Г. Абрамової, І. Загарницької, В. Зеньковського, Т. Кочубей, Л. Нефьодової, Є. Субботського. Існуюча психологічна концепція дитинства заснована на визнанні його провідної ролі в психічному розвитку та становленні особистості (Д. Ельконін, В. Кудрявцев, Д. Фельдштейн). Проблеми соціології дитинства і відповідно соціологічна концепція означеного феномену висвітлена у працях І. Голубевої, І. Кона, Л. Кураєвої, С. Щеглової. Значного поширення нині набула саме педагогічна концепція дитинства, яка визнає дитинство як неповторний етап життя кожної людини (А. Богущ, В. Сухомлинський, Т. Поніманська).

Мета статті – розкрити особливості інтегрованого підходу до феномену дитинства; з'ясувати основну сутність різномісних концепцій дитинства.

Виклад матеріалу дослідження. Тісний зв'язок етнографії, історії, філософії, соціології, психології та педагогіки ніде, мабуть не виявляється так виразно, як у дослідженнях світу дитинства. Людина не може пізнати своєї суті, не зрозумівши і не усвідомивши закономірностей свого дитинства. Також неможливо будувати систему виховання дитини, не розуміючи природи дитинства, особливостей його історичного розвитку.

Науки медико-біологічного циклу (педіатрія, дитяча психіатрія) вивчають дитинство як період росту людини, розглядають дітей як людських істот, що не завершили свій фізичний розвиток і хворіють специфічними дитячими захворюваннями. Ці науки використовують для періодизації дитинства об'єктивні морфологічні ознаки (наприклад, зміна молочних зубів, завершення статевого дозрівання, формування скелету тощо).

У юридичних науках дитинство розглядається як період життя людини, який пов'язаний з набуттям більш повного об'єму дієздатності за мірою досягнення певного віку.

Економіка оперує поняттями «дитинство» і «діти» стосовно ще недієздатного в економічній діяльності населення. Для демографії діти і підлітки – елемент народонаселення, який не бере участі у відтворенні населення, вікові рамки якого визначені від 0 до 18 років.

Сучасна філософія використовує тему дитинства як матеріал для вивчення становлення особистості, орієнтуючись на осмислення його евристичного потенціалу для культури і людини. Результат філософського аналізу дитинства полягає у визнанні за ним своєрідного початку буття.

Філософський інтерес, безсумнівно, викликає духовне життя дитини, світ дитячої свідомості. Є. Субботський стверджує: «Світ дитячої свідомості недалекий. Він поруч, він усередині нашого дорослого світу. Він дивиться на нас очима дитини. Говорить до нас її голосом. Виражає себе в її вчинках. Як зазирнути в цей світ? Спосіб тільки один: жити, говорити, діяти з його посланцями – дітьми. Хоча б «ззовні», побічно, за ознаками, натяками «розшифрувати» його, відчинити заповітні двері у світ дитячої свідомості. Не заглянувши в цей світ, не можна не тільки виховувати інших – неможливо зрозуміти самого себе» [12].

Є. Субботський у праці «Дитина відкриває світ» розглядає дитинство як своєрідну машину, або організм, складний, розгалужений. Як і у будь-якого організму, у нього є свої «легені», «серце»... Він дихає, рухається, хворіє, словом, живе. Учений називає такі елементи «машини дитинства»: здібності дитини як сума знань, умінь, навичок, якими на певний момент свого розвитку володіє дитина, плюс ті можливості, які їй дані від природи; суспільна оцінка здібностей і як сама дитина оцінює свої здібності, її самоусвідомлення [12, 198].

Філософський портрет дитини доповнює В. Зеньковський, який вбачає в дитині органічну єдність мудрості й наївності водночас, яка з перших моментів життя характеризується індивідуальними особливостями, що поступово під впливом життєвих обставин починають проявлятися особливо яскраво.

На думку Л. Українець, саме філософія здатна синтезувати існуючі погляди на проблему дитинства і поглибити його розуміння як цілісного культурно-антропологічного феномена. У її дослідженні дитинство розглядається не як автономне явище, а як макрокосмос, що містить у собі інші світи, зокрема світ дорослих, причому дитячість є його невід'ємним елементом. Запропоновано принципове осмислення дитинства і дитячості у філософсько-антропологічному і екзистенційному підходах, які відповідають апологетичній стратегії, долають традиційний погляд на дитинство як період, що має чіткі часові межі. Також зроблено висновок про те, що дитячість – не швидкоплинне, а навпаки, стаціонарне явище, яке

супроводжує людину все її життя, переростаючи в антропологічну константу, яка істотно впливає на соціокультурну реальність [13].

В. Нестеренко цілісний образ категорії дитинства виводить із трьох взаємопов'язаних складових:

1) дитинство – це дитячий спосіб ставлення до світу, який характеризується яскравістю, безпосередністю, емоційністю, «гостротою переживань подієвості буття» [9, 66];

2) дитинство – це світ відкриттів, бо дитина за своєю природою дослідник, відкривач світу, для неї всі події відбуваються вперше. Звідси і глибокі враження, які залишаються на все життя людини;

3) дитинство – форма існування суто людського ставлення до світу (відкритість, відвертість, довіра, неупередженість). Така позиція відзначається нереалістичністю. «Непрактична дитяча довіра у своєму сутнісному вимірі являє собою постійний потенціал моральності й людяності та їх своєрідний «гормон зростання» [9, 37].

Г. Абрамова вводить поняття «філософія життя» у контексті дитинства. Вона вказує, що з моменту народження дитина зустрічається з конкретними формами «філософії життя», що задають межі між життям і смертю, між живим і неживим. Вона відмічає, що зустріч дитини з феноменом смерті пов'язана з появою в картині світу найважливішої її якості – часу. Час стає відчутним, фізично присутнім у вигляді перетворень властивостей живого в неживе. Мертва людина, мертвий жук, мертва собака, мертва квітка зупиняють для дитини час, роблять його вимірюваним глобальною одиницею – життя – смерті, що означає початок і кінець. Поняття «філософія життя» конкретизується в переживаннях. Цінності життя дитини, цінності життя іншої людини, цінності життя взагалі, а також в іншому ряді переживань – відповідальність за життя, за живе, переживання з приводу джерел власного життя [1].

У своєму дослідженні Т. Кочубей використовує термін «філософія дитинства» як синтез філософії й педагогіки, який утворює напрямок філософсько-педагогічних знань про дитинство й дитину. Предметом його дослідження автор вважає дитинство як особливий стан та спосіб буття дитини, природа дитини, особливості пізнання, сприйняття, мислення, формування світогляду в дитячі роки з метою врахування їх у системі навчання та виховання [7].

На думку І. Загарницької, нині надзвичайної актуальності набуває питання зміцнення позицій філософії дитинства як окремої науки про дитину, яка поки що є новим напрямком філософсько-педагогічних учень, що знаходиться в пошуку власного понятійного апарату, окреслення проблемного поля та визначення свого статусу в сучасній науці. Однак саме вона, розглядаючи дитину і дитинство крізь призму філософії, здатна глибоко й всебічно проаналізувати й осмислити їх сутність, синтезувати всі існуючі аспекти дослідження цієї проблематики в єдину цілісну філософську концепцію і допомогти педагогам у побудові адекватної моделі навчально-виховного процесу з урахуванням потреб глобалізованого інформаційного суспільства [5, 18].

Л. Нефьодова розглядає дитинство у філософській репрезентації як початок людини і людського існування, що визначається у собі самому і є критерієм, за допомогою якого визначається щось інше [10].

Підсумовуючи сказане вище, можна сказати, що в цілому феномен дитинства на сучасному етапі розвитку філософської науки досліджується в таких аспектах:

- як доля людини;
- як період гнучкості, відкритості, сприйнятливості, що випереджає дорослість;
- як форма соціального буття, що визначає розвиток цивілізації та людства, оскільки саме в дитинстві закладається програма поведінки людей та їх включеності в культуру, соціальні форми життя, майбутні види діяльності;
- як критерій оцінювання сучасної державної політики.

Сучасна *психологічна концепція дитинства* заснована на визнанні його провідної ролі у психічному розвитку і становленні особистості.

Психолог Д. Фельдштейн сутність дитинства вбачає в особливому стані соціального розвитку людини, у процесі постійних фізичних і психічних перетворень у результаті взаємодії з дорослими та однолітками. На думку вченого, «дитинство – це не соціальний розплідник, а розгорнутий у часі, ранжований за щільністю, структурами, формами діяльності соціальний стан, у якому взаємодіють діти і дорослі» [14].

Психолог В. Кудрявцев характеризує два погляди на соціально-історичну природу дитинства. Представники традиційного всіляко підкреслюють залежність закономірностей, механізмів і темпів психічного розвитку від суспільно-історичних умов її життя. Дитинство при цьому розглядається як «соціальний винахід». Нетрадиційний підхід будується на спробі зрозуміти дитинство і розвиток дитини передусім як історичний феномен, що передбачає виявлення унікальної і самобутньої функції дитинства у соціокультурних процесах [8].

Такий погляд дозволяє розглядати дитинство як особливу форму культурної творчості, як механізм, що реалізує рівною мірою як наступність, так і поступальність у історичному розвитку культури. Саме таке розуміння відповідає реальному статусу розвиненого дитинства кінця ХХ ст.

Соціологія допомагає етнографії дитинства зрозуміти, чим відрізняються діти одного народу від дітей, що виростили в іншому соціокультурному середовищі, як саме діти завойовують культуру свого народу, хто і як визначає мету, методи і засоби виховання, хто контролює його результати, у чому полягає зв'язок між певним стилем виховання дитини і соціальним характером дорослої людини, як здійснюється соціалізація дітей в аспекті міжпоколінної трансмісії культури, з урахуванням історії суспільства і еволюції його виховних інститутів.

У соціології в широкому значенні дитинство визначається як складне соціальне утворення, яке є структурним елементом суспільства, що виконує в ньому специфічні функції і взаємодіє з суспільством у цілому й з окремими його елементами. Виходячи з цієї позиції, С. Щеглова стверджує, що *дитинство* – сукупність об'єктів, подій, процесів, соціальних інститутів і соціальних практик щодо дітей, що формується і підтримується суспільством, а також постійно відновлюється в процесі життєдіяльності дітей, які засвоюють соціальність й інтегруються в соціум [15].

І. Кон виокремлює кілька специфічних соціологічних парадигм вивчення дитинства.

Перша парадигма – розгляд дитинства як особливого «племени» (tribal group), зі своєю особливою культурою, мовою, ігровими традиціями тощо, уходить своїми ідейними витокami в антропологію. Слово «плем'я» підкреслює, що дитяча культура може бути безписемною і містить у собі багато архаїчних елементів, які незрозумілі дорослим і тим не менше досить суттєві.

Друга парадигма – діти як соціальна меншість, аналогічна гендерним, расовим, соціально-економічним і етнічним меншинам. Ця парадигма робить дослідників дитинства особливо чутливими до проблем соціальної нерівності, ставлення влади і дискримінації.

Третя парадигма висуває на перший план проблеми маркування соціального простору дитинства як визнаного компоненту всіх соціальних структур – де, як і в якому саме статусі діти беруть участь у суспільному житті, як це відбувається в поділі життєвого шляху тощо.

Четверта парадигма ставить на вершину кута вивчення дискурсів, які виробляють і видозмінюють ідею дитини і дитинства: які саме властивості дітей при цьому виділяються і підкреслюються або, навпаки, замовчуються, і як це, у свою чергу, впливає на психологію дітей і їх взаємини з дорослими [6].

Зрозуміло, що ні одна з цих парадигм не є самодостатньою, це просто різні кути зору на один і той самий предмет. Однак виокремлюють спільні риси сучасної соціологічної теорії дитинства:

- 1) розуміння дитини як соціального суб'єкта;
- 2) розуміння багатства дитинства і дитячого світу.

Це висуває на перший план найбільш гострі соціальні проблеми, такі як дитяча бідність, безпритульність, злочинність, наркоманія, проституція тощо, причому обговорення причин цих явищ нерозривно пов'язане з пошуком конкретних і ефективних методів соціальної інтервенції.

Існує окрема наука, яка називається соціологія дитинства. Соціологія дитинства – галузь соціології, що пояснює специфічні конкретні дії, процеси в соціумі щодо дитинства, що вивчають за допомогою спеціальної соціотехніки. Існує поряд із галузевими соціологіями: соціологією виховання, освіти, сім'ї, молоді тощо. Об'єкт її – дитинство як структурний компонент суспільства, що відображає соціальні й культурні зміни. Предметом вивчення є специфічні ролі «дитина» і «дорослий», соціальні норми і приписи, що регулюють відповідні ролі, дитяча субкультура, процеси взаємодії суспільства і дитинства, державна політика в інтересах дітей. Розглядаються також особливості групової поведінки соціально-демографічної групи дитячого віку, закономірності розвитку дитячих спільнот (формальних і неформальних) тощо.

У своєму дослідженні І. Голубева дає визначення демографічної та соціально-економічної сутності поняття «дитинство», яке розглядається як складова життєвого циклу середньої людини, цілісність і компонент демореальності та осмислюється у вигляді взаємодії конкретно-історичних осередків, у яких воно відбувається. Окрім того, на думку автора, специфіка демографічного вивчення сучасного дитинства в Україні полягає в тому, що воно знаходиться у кризовому стані, коли не існує гармонії демовідтворювальних функцій різних осередків дитинства, які забезпечують збереження тієї якості й кількості (чисельності) дітей, без наявності яких об'єктивно неможливе відтворення населення. Як наукову міждисциплінарну, комплексну проблему кризи дитинства автор аналізує в таких основних напрямках: *криза організаційно-інституційної структури дитинства* (стан та напрями розвитку існуючої системи догляду за дітьми, за їх вихованням та навчанням); *криза економіки дитинства* (його матеріальне забезпечення); *криза соціальної структури дитинства* (відносин та форм дитинства); *криза культури дитинства* (традиційної культури та проблеми інновацій, розвитку) [4].

Отже, соціологічне розуміння дитинства тяжіє до цілісності, інтегрує дані про дитинство, накопичені етнографією, соціальною філософією, історією. Можна сказати, що дитинство розглядається як початок формування людської особистості, що визначає її ціннісну унікальність, як особлива культурна і соціальна реальність, соціокультурна цінність. Соціологія запозичує у філософії феноменологічний підхід до дитинства, визначаючи його як соціальний феномен, виокремлюючи елементи дитинства: межі, періодизацію, фіксацію переходу від дитинства до дорослості, соціальний статус дітей на макрорівні, регламентацію форм і характеру взаємин дорослих і дітей на мікрорівні. Однак в основі розуміння дитинства у соціології лежить проблема його адекватного соціального конструювання з визначенням місця в соціумі, що звужує межі феномену дитинства, визначаючи його як соціальне утворення, реальність, локалізовану в часі й просторі (Л. Кураєва, С. Щеглова).

Явище дитинства вивчається і *педагогікою*. Цей період життя людини педагогі розглядають як час стрімкого фізичного і психічного розвитку дитини, початкового формування якостей і властивостей, що роблять її людиною. «Дитинство, – писав В. Сухомлинський, – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя». «Дитинство – не підготовка до життя, а саме життя», – відзначав Я. Корчак. Цю думку продовжує Ш. Амонашвілі, відзначаючи, що дитинство – не просто віковий період, коли дитині хочеться гратися, стрибати, бігати й кататися, коли вона ще безтурботна, а це ще процес дорослішання, це життя людини, що переходить з одного якісного стану в

інший, більш високий. «Дійсне дитинство – є процес подорослішання дитини. Дитинство завершується тоді, коли це прагнення до подорослішання гасне» [2, 52].

Педагогіка виокремлює дошкільний період дитинства, який відрізняється від інших тим, що забезпечує загальний розвиток і є природною основою формування особистості й відбувається під впливом біологічного та соціального факторів і, перш за все, виховання. Учені вважають, що це досить спрощене наукове розуміння дитинства, а наша педагогіка тривалий час вважалася «бездітною». А наука, яка не пізнала дитинство, не зможе розвиватися далі, а суспільство – пізнати себе.

А. Богуш, аналізуючи дефініцію «дитинство», розглядає його як період народження і становлення Особистості; період пізнання соціуму і її величності Людини; відкриття дитиною царини Життя на планеті Земля в усьому його розмаїтті, з усіма його позитивними і негативними проявами; це перші кроки навчання; це жадоба знань, це перші радощі, перші розчарування і перші сльози [3, 61].

Нині у педагогіці дитинство розглядається з позиції гуманної педагогіки, яке передбачає визнання самоцінності дитинства і надання можливості дитині отримати повноцінне дитинство. На думку Т. Поніманської, стійкі стереотипи суспільної свідомості традиційно підтримують пріоритет світу дорослих над цінностями світу дитинства, що в педагогічних системах виявляється в мету – адаптувати дитину до світу дорослих. В умовах негативних тенденцій зниження віку дітей для початку шкільного навчання, коли батьки, а подекуди й педагоги намагаються використати дошкільний вік головним чином для підготовки дитини до школи та раннього навчання дітей читання, письма, іноземної мови, стали відомими явища, що позначаються поняттями «криза дитинства», «діти без дитинства», «дорослішання дитинства», «нерозвинуте дитинство», якими дорослі намагаються виправдати недостатню увагу до такого світу людини, як дитинство [11, 185]. Тому головне завдання педагогіки, це не лише сприйняття дитини як майбутньої людини, а бачити вже сьогодні в дитині вже сьогоднішню людину.

Наявність різних підходів до вивчення дитинства, та інтерес до його проблем з боку різних наук, свідчить лише про невичерпність і глибинність означеної проблеми.

На думку І. Кона, образи дитинства можна розглядати: *естетично* – як демонстрацію можливостей того чи іншого художнього напрямку, стилю («романтична дитина», на відміну від «просвітницької»); *соціологічно* – як відображення класових, шарових, екологічних і інших особливостей стилю життя і виховання («міське» дитинство на відміну від «сільського», «бідне» – на відміну від «багатого»); *етнологічно* («північноамериканське дитинство» – на відміну від «мексиканського» чи «німецького»); *історично* – еволюція образів дитинства і реального стану дітей від XVIII до XXI ст.; *психологічно* – образи дитинства як втілення різних психологічних, особистісних типів; *ідеологічно* – інтерес до дитинства патріотично налаштованих письменників; *біографічно* – як відображення індивідуальних властивостей характеру і біографії автора.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, погодимося з думкою Т. Поніманської про те, що проблему дитинства не можна розглядати окремо в соціальному, історичному та психолого-педагогічному аспекті. Оскільки дитинство як категорія гуманістичної педагогіки є інтегрованим явищем, *перспективи подальшого вивчення проблеми* вбачаємо в побудові цілісної концепції дитинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – Екатеринбург, 1999. – 370 с.
2. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Ш. А. Амонашвили. – М., 1995.
3. Богуш А. Дефініції «Дитинство», «Духовність» і «Довкілля» у педагогічній спадщині В. Сухомлинського / А. Богуш // Богуш А. Педагогічні нотатки та роздуми : [зб. наук.-метод. праць]. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС Лтд», 2001. – С. 61
4. Голубева І. Є. Дитинство як об'єкт соціально-демографічної політики в Україні : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.09.01 / І. Є. Голубева; НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж. – К., 2005. – 19 с.
5. Загарницька І. Дитинство як філософський феномен / І. Загарницька // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 1. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : [збірник наукових праць]. – К., 2009. – С. 14–19.
6. Кон И. С. Ребенок и общество / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1988.
7. Кочубей Т. Д. Філософія дитинства в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук за спец. 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Т. Д. Кочубей. – К., 2001.
8. Кудрявцев В. Инновационное дошкольное образование: опыт, проблемы и стратегия развития / В. Кудрявцев // Дошкольное воспитание. – 1998. – №1. – С. 76–83.
9. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини : [навч. посібник для студ. вузів / В. Г. Нестеренко; [Міжнар. Фонд «Відродження»]. – К. : Абрис, 1995. – 336 с.
10. Нефёдова Л. К. Феномен детства в основных формах его репрезентации: (философия, миф, фольклор, литература) : дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.13/ Л. К. Нефедова. – Омск, 2005. – 337 с.
11. Поніманська Т. І. Теоретико-методичні засади гуманістичного виховання дітей дошкільного віку / Т. І. Поніманська. – Рівне : РДГУ, 2006. – 364 с.
12. Субботский Е. В. Ребенок открывает мир / Е. В. Субботский. – М., 1991.
13. Українець Л. В. Дитинство і дитячість у філософсько-антропологічному контексті : автореф. дис... канд. філософ. наук : 09.00.04 / Л. В. Українець; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2006. – 17 с.

14. Фельдштейн Д. И. Социальное развитие в пространстве времени Детства / Д. И. Фельдштейн. – М., 1995.
15. Щеглова С. Н. Социология детства / С. Н. Щеглова – М. : Ин-т Молодежи, 1996.

Резюме. В статье рассматриваются особенности интегрированного подхода к феномену детства. Раскрыты основные положения философской, социологической, психологической и педагогической концепций детства.

Ключевые слова: интегрированный подход, детство, концепция, феномен.

The summary. The features of the integration approach to the phenomenon of childhood are discussed in the article. Revealed the specifics of the philosophical, sociological, psychological and pedagogical conceptions of childhood.

Key words: an integrated approach, childhood, concept, phenomenon.

Одержано редакцією 01.06.2012 р.

УДК: 372.36

И. А. КОМАРОВА, С. В. СПИРИН

ИГРОВЫЕ ОСНОВЫ РАДИАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ

Резюме. У статті розкриваються питання нового напрямку в педагогіці – радіоекологічної освіти дітей. Формування основ радіаційної безпеки розглядається в контексті проблем екологічної культури особистості. Особлива увага приділяється грі як провідній діяльності дітей дошкільного віку у формуванні основ радіаційної безпеки і здорового способу життя.

Ключевые слова: екологічна освіта, радіоекологічна освіта, радіаційна безпека, здоровий спосіб життя, усвідомлено-правильне ставлення до природи, ігрова діяльність, дошкільний вік.

Постановка проблемы. В экологической ситуации, которая сегодня сложилась в Республике Беларусь, определяющим фактором является значительное загрязнение большей территории радионуклидами вследствие катастрофы на Чернобыльской АЭС, произошедшей в апреле 1986 года.

Чернобыльская катастрофа принесла также множество серьезных социально-экономических проблем, затронувших жизненные интересы миллионов людей, их здоровье, образ жизни, благосостояние; породила у значительной части населения устойчивый социально-радиологический стресс, который характеризуется массовым ощущением тревоги, беспокойства, страха за жизнь и будущее своих детей.

В этой ситуации важно помочь людям не только справиться с проблемами, но и научить, как правильно и безопасно организовать быт, чтобы сохранить свое здоровье и здоровье своих близких. Соблюдение правил радиационной безопасности должно стать основой и неотъемлемой частью образа жизни каждого жителя загрязненных районов.

Формирование элементарных знаний организации безопасного и здорового образа жизни в условиях радиационного риска вполне возможно начинать уже в старшем дошкольном возрасте [5, 3].

Радиоэкологическое воспитание – это новая отрасль знаний, малоизученная экологами, но ещё в меньшей степени педагогами и психологами. Именно поэтому встаёт необходимость разработки содержания, форм и методов работы с различными категориями детей и взрослых в данном направлении (А. Давыдок, Н. Кашель, А. Крюкова, Л. Кульменова, А. Терляев и т.д.) [2, 141]. Проблемам радиоэкологического образования повышенное внимание уделяется со стороны Министерства образования Республики Беларусь, по заданию которого нами были разработаны методические рекомендации для учреждений дошкольного образования, расположенных на загрязненных территориях.

В содержание основных радиоэкологических знаний вошли знания об экологических проблемах в республике и родном городе; радиации и ее основных источниках; представления о радионуклидах и местах их обитания; о влиянии радиации на организм человека и на природу в целом; о способах защиты от радиации. Дети старшего дошкольного возраста должны знать основные правила и уметь пользоваться средствами личной гигиены, уметь ухаживать за своей одеждой и обувью, владеть навыками уборки помещения, правильно вести себя на улице, в лесу, на лугу и у водоема [3, 10].

Анализ исследований и публикаций по проблеме. Немаловажное значение в формировании системы знаний о радиоэкологической безопасности и здоровом образе жизни у дошкольников имеет аспект осознанно-правильного отношения к природе и ее объектам.

Отношение как психологическая категория рассматривалась в работах Л. Божович, А. Леонтьева, В. Мясичева, С. Рубинштейна и других. По их мнению, основной психологической характеристикой отношения человека к действительности является личностный смысл, который объект приобретает для человека. Отношение к окружающему миру, основанное на знаниях, должно реализовываться в действиях, поступках, поведении. Воспитательное значение полученных знаний определяется не только их содержанием, но и методами и приемами обучения и воспитания детей, обеспечивающими правильное усвоение и применение знаний в практической деятельности [4, 124].

Значительное место в разработке вопроса психологии отношений принадлежит В. Мясичеву [7, 120]. По мнению автора, высшей степенью развития личности и ее отношений является сознательное отношение к самому себе. Существенным является и то, что выражением личности и ее отношений считается прежде всего

ЗМІСТ

<i>Алеко О. А.</i> Формування первинного соціального досвіду дитини в родині як педагогічна проблема.	3
<i>Анципирович О. Н.</i> Теоретические и практические аспекты проблемы проектирования средств обучения в музыкальном воспитании детей дошкольного возраста.	6
<i>Безносок О. О., Плахотнік О. В.</i> Науково-методичні засади екологічної освіти і виховання учнів початкової школи.	10
<i>Бондаренко Н. Б., Ляшова Н. М.</i> Особливості організації підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах наступності дошкільного закладу та початкової школи.	13
<i>Войтович О. В.</i> Емоційна культура вихователя як умова ефективної педагогічної діяльності.	17
<i>Врочинська Л. І.</i> Дослідження стану роботи педагогів ДНЗ з виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку.	21
<i>Гаврілова Л. Г.</i> Використання мультимедійних навчально-розвивальних засобів у музично-естетичному вихованні дошкільників.	25
<i>Гецько С. І.</i> Компетентність батьків як умова успішного виховання особливої дитини.	29
<i>Глінчук Ю. О.</i> Використання мультфільму як дидактичного засобу при формуванні елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку.	32
<i>Горбатова Е. В.</i> Развитие изобразительного творчества старших дошкольников в условиях интеграции содержания дошкольного образования.	36
<i>Горопаха Н. М.</i> Компетентнісний підхід у екологічній освіті дітей дошкільного віку.	39
<i>Дичківська І. М.</i> Поліцентрична сутність мотивації до інноваційної педагогічної діяльності.	43
<i>Доманюк О. М.</i> Організаційно-методичні засади співпраці педагогів і батьків у становленні соціального досвіду дошкільників.	48
<i>Дубинина Д. Н.</i> Формирование коммуникативных умений у детей старшего дошкольного возраста.	52
<i>Зайцева Л. І.</i> Педагогічні умови формування у старших дошкільників знань про об'єкти природно-предметного довкілля.	56
<i>Золотарева Е. К.</i> Системная модель инновационного куррикулума для начальной ступени образования.	60
<i>Кирста Н. Р.</i> Психологічний контекст професійно-орієнтованих дисциплін за фахом «Дошкільне виховання».	66
<i>Ковалев В. Н.</i> Формирование конативной конфликтологической компетенции у студентов психологического факультета.	68
<i>Ковшар О. В.</i> Забезпечення готовності до навчання та наступності в контексті організації передшкільної освіти.	71
<i>Козлюк О. А.</i> Інтегрований підхід до проблеми дитинства.	74
<i>Комарова І. А., Спирин С. В.</i> Игровые основы радиационной безопасности дошкольников.	79
<i>Кондратець І. В.</i> Рефлексія як структурний компонент структури готовності педагога до інноваційної діяльності.	83
<i>Кононко О. Л.</i> Психологічні аспекти впровадження компетентнісного підходу в підготовку фахівців із дошкільної освіти.	86
<i>Косарева Г. М.</i> Клінічні прояви, ознаки та симптоми раннього дитячого аутизму.	90
<i>Косарева О. І.</i> Особливості застосування казкотерапії при подоланні емоційних проблем у дітей.	94
<i>Кравцова Е. Е.</i> Общение и деятельность: теоретико-прикладной аспект.	98
<i>Лазарович Н. Б.</i> Наступність у розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку.	99
<i>Луценко І. О.</i> Підготовка майбутніх вихователів до формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей у контексті системно-цілісного підходу.	103
<i>Малашенок М. А.</i> Развитие творческих способностей дошкольников в процессе обучения ручному ткачеству.	106
<i>Маліновська Н. В.</i> Підготовка майбутніх вихователів до формування мотивації навчально-мовленнєвої діяльності старших дошкільників.	110
<i>Маркотенко Т. С.</i> Фразеологізми як засіб формування національних цінностей у студентів.	113
<i>Марчук Г. В.</i> Соціальний досвід як основа соціальної компетентності дошкільників.	117
<i>Мельникова М. С.</i> Становление дошкольника как субъекта двигательной деятельности.	120
<i>Міхєєва О. І.</i> Педагогічні умови розвитку здібності до вирішування у дітей старшого дошкільного віку.	124
<i>Нечай С. П.</i> Музичний фольклор як домінуючий тип художнього сприйняття світу в період дитинства.	128
<i>Одерій Л. Є., Роздимаха А. І.</i> Особливості використання мистецтвознавчої оповіді в мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку.	131
<i>Олійник О. М.</i> Система підготовки фахівця дошкільної освіти до театральної-ігрової діяльності та професійної майстерності.	135
<i>Онищук І. А.</i> Розвиток творчого самовираження старших дошкільників у музичній діяльності.	138

Павлов Ю. О. Методологічні підходи до організації профілактичної роботи зі студентською молоддю у формуванні здорового способу життя, упередженні ВІЛ/СНІДу.	142
Павлюк Т. О. Засоби та методи формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку.	146
Падалка О. І. Розвиток професійних мотивів у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у процесі формування пріоритетних педагогічних цінностей.	149
Пашико В. Л. Метафора как средство освоения культуры детьми дошкольного возраста.	153
Плахотнік О. В. Формування дружніх взаємин у дітей дошкільного віку.	156
Поніманська Т. І. Підготовка студентів до гуманістичного виховання дітей старшого дошкільного віку: стан та проблеми.	162
Рего Г. І. Передумови формування методики роботи в інституціях дошкільного виховання Закарпаття (кінця ХІХ – початку ХХ ст.).	166
Руденко Ю. А. Компетентнісний підхід до розвитку увиразнення мовлення майбутніх вихователів.	170
Савченко М. В. Педагогічні умови виховання самостійності дітей дошкільного віку в ігровій діяльності.	173
Садова Т. А. Організація пізнавальної діяльності студентів у сучасному ВНЗ: теоретичний аспект.	176
Семенова Н. І. Формування здорової особистості у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї.	180
Сидельникова О. Д. Виховання ціннісного самоставлення у дітей дошкільного віку.	184
Синельников В. Б., Данилова Н. И. К вопросу о присвоении универсальных категорий человеческого мышления в дошкольном возрасте.	188
Старжинская Н.С., Тукач В.П. Современные тенденции дошкольного образования в Республике Беларусь.	190
Степанова О. І. Мовленнєва ситуація в системі з розвитку усного монологічного мовлення дошкільників.	193
Стреха Е. А. Проблема преемственности в экологическом образовании детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста.	196
Сузанская Т. Н. «Детский текст»: к вопросу об историко-литературных основах курса детской литературы.	199
Трусова О.Л. Веб-квест як інноваційна інформаційно-комунікаційна технологія вищої школи підготовки майбутніх вихователів.	205
Фасолько Т. С. Теоретичні підходи до проблеми формування асертивної поведінки у дітей дошкільного віку.	208
Шебеко В. Н. Влияние средств физической культуры на развитие личности ребенка.	211
Шелестова Л. В. Формування картини світу дошкільників: проблеми теорії й практики.	215
Яблонська Т. М. Взаємодія викладача та студентів у педагогічній підготовці, побудованій на принципі рольової перспективи.	220
Янциур Л. А. Художня освіта майбутніх вихователів як основа керівництва образотворчою діяльністю дошкільників.	224
Демень П. Можливості використання методу проектів у румунських дошкільних закладах.	227
Жебровська Т. Зустрічі і навчальні діалоги з мистецтвом, або про мистецтво, близьке дітям.	232
Телекі Ю. Минуле та сучасність дошкільних закладів Угорщини.	235
Відомості про авторів.	238